

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

УДК 343.974+343.973

Жовнір Олена Зиновіївна —
здобувач кафедри кримінального
права і правосуддя Міжнародного
економіко-гуманітарного універси-
тету імені академіка С. Дем'янчука

Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції в сучасному суспільстві

У статті розглядаються питання щодо підвищення ефективності правового забезпечення суспільства відносно протистояння організованій злочинності та корупції.

Ключові слова: організована злочинність, корупція, ефективність, правове забезпечення, взаємозв'язок.

Відмітною рисою сучасного світу є його втягнення у глобальний процес змін. Змінам піддаються всі вертикальні рівні структурної організації людства, його горизонтальні системні елементи і просторові параметри. Найбільш важливим при цьому є навіть не стільки факт процесу змін, оскільки його якісні показники й, насамперед, експонентні темпи розвитку. Виходячи з цього, дослідження трансформаційних процесів у світі в цілому і в правовій реальності, зокрема, ця проблема є важливим науковим і практичним завданням [1].

Проблема дослідження феноменальності злочинності в соціальному просторі історично завжди розташовувалася в центрі політичного і правового дискурсу, практично в усіх відомих історії формах структурної організації людських співтовариств. Необхідність захисту власності, життя і здоров'я, забезпечення правових гарантій, національної й індивідуальної безпеки перетворює завдання її пізнавального й практичного характеру в невід'ємну частину циклу суспільної життєдіяльності, функціонування і розвитку соціальних систем [2].

Разом з тим, у сучасних умовах актуальність дослідження феноменальних проявів злочинності і їх негативних соціально значимих наслідків значно підсилюється. Це обумовлюється низкою загальних і конкретно-історичних причин.

По-перше, сучасний світ увійшов у якісно нову стадію свого становлення, пов'язану із впливом загальних закономірностей процесу соціальної трансформації, першою виявленою формою реалізації якого є економічна глобалізація і організаційна інтеграція окремих держав у єдину світову систему.

По-друге, універсальний процес соціальних змін несе в собі як позитивний потенціал прогресивного розвитку, так і ряд негативних феноменальних проявів, соціальні наслідки реалізації яких здатні затримати, а в екстремальному варіанті й змінити хід самого соціального руху, змінивши вектор його напрямку.

По-третє, одним із таких феноменів-факторів, здатних негативно впливати на соціальну життєдіяльність, виступає сучасна злочинність. Погіршення соціального становища і зростання кримінальної дійсності або якісний ріст потенціалу нового процесу формоутворення в сфері злочинного світу, ставить під загрозу існування самого простору соціальної дійсності. Сказане повною мірою визначає місце функціонування в параметрах правової дійсності таких кримінальних феноменів, як економічна, політична, організована і корупційна злочинність.

По-четверте, сучасність дає всі підстави стверджувати, що посилення корелятивних взаємодій глобалізації і девіантного, у тому числі злочинного поведіння, виражається в єдності двох наслідків:

1. Посилення економічного і силового пресингу країн, що індустриально розвинені, з метою уніфікації параметрів складних системних відносин по єдиному західному стандарту.

2. Протидії менш розвинених, традиційних суспільств, культур або конфесій, що все частіше приймають форми масового, що відхиляється від протестного, поведіння. Їхній діапазон — від активного політичного протесту до появи особливо небезпечних феноменів політичного диктату та ідеологічного екстремізму, міжнародного тероризму і релігійного фундаменталізму [3].

Таким чином, зміна параметрів і якості самого історичного контексту сучасності, необхідність оптимізації теоретичних і методологічних апаратів права, соціології і кримінології потребують нових рішень суспільної практики.

Якщо розглядати категорію організованої злочинності та корупції в єдності своєї внутрішньої сутності як соціальний феномен, то форма реалізації девіантного поведіння і норма кримінального права є складними поняттями, зміст яких розширюється в міру становлення соціальної якості й розвитку кримінально-правової та кримінологічної науки. В процесі пізнання етапи змін параметрів правового поля, трансформації дії об'єктивних і суб'єктивних криміногенних детермінант, стани і динаміка злочинності перетворюються в гіпотези, концепції

пції й парадигми, які відображають зміни, що відбуваються вже в самому науковому знанні, а також у рефлексії над тим шляхом, яким це знання розвивається [4].

Виходячи з того, що проблема забезпечення загальнолюдської, національної і індивідуальної безпеки в умовах зміни станів якості і рівнів структурної організації людських співтовариств є, безперечно, однією з найактуальніших у прискорюваному процесі глобальних змін, то в науковому плані присутні завдання визначення кримінологічних параметрів феномена таких форм сучасної злочинності, як організована злочинність і корупція в єдності їх причинної обумовленості, динаміки, тенденцій і потенціалу негативних соціально значимих наслідків [5].

Системне бачення проблеми зміни правової реальності і визначення кримінологічного забезпечення процесу мінімізації негативних наслідків девіантного поведіння в сучасному суспільстві становить стрижень наукових досліджень.

Реалізація мети наукових досліджень проблем організованої злочинності і корупції має виходити із вирішення наступних завдань [6]:

— описати параметри змін соціальної і правової реальності, розкрити їх універсальний глобальний характер, виявити закономірності й визначити найбільш важливі соціально значимі позитивні і негативні наслідки;

— довести наявність зв'язку між процесом соціальної трансформації у формі глобалізації і появою, зміною або розширенням мотивації девіантного поведіння, сутності, форм, способів і методів сучасної злочинної діяльності;

— виявити потенціал сучасного соціуму для діалектичного вирішення існуючих соціально-економічних, політичних і культурних протиріч, що загострилися в результаті дії закономірностей глобального процесу соціальних змін, і визначити можливий у параметрах історичного контексту комплекс ефективних форм боротьби з сучасною організованою злочинністю та корупцією, у тому числі через зміну соціально-економічних умов, за допомогою методів активного соціального контролю і всією сукупністю заходів кримінального права.

Об'єктом дослідження є правова дійсність, у параметрах якої під дією процесу глобалізації реалізують себе системні якісні зміни соціального феномена злочинності [1].

Багато вчених схильні розглядати феноменальні прояви сучасних форм організованої злочинності і корупції, закономірності їхнього формоутворення і функціонування в умовах дії прямих і зворотних зв'язків кримінальної реальності і глобалізації, методологічних настанов щодо переходу спонтанного реактивного поведіння суспільства

і держави на ріст злочинності в керовану свідомо організовану стратегію і тактику ефективної боротьби і соціального контролю [6].

Визнаючи корупцію супутником організованої злочинності, вчені розглядають її як засіб забезпечення кримінальним структурам “даху” за допомогою державних службовців і форму взаємодії та зрощування політичної, економічної еліти із злочинним світом [5].

Відзначаючи небезпечність тенденції проникнення представників організованої злочинності в органи державної влади і особливо зрощування представників влади з організованою злочинністю, П. Д. Біленчук, С. Є. Єрєнов та А. В. Кофанов констатують, що таким чином у нас розвивається процес “від грошей до влади і від влади до грошей”, коли не лише злочинці можуть перетворюватися на владу, але й представники влади можуть ставати злочинцями [3].

Такої ж позиції дотримується О. Г. Кальман, який вважає, що організована злочинність у сфері економіки фактично не може існувати без підтримки і тісної взаємодії із владними структурами. На його думку, в українських умовах це значною мірою обумовлено потребою легалізації значних сум грошей, здобутих організованими злочинними угрупованнями у процесі своєї злочинної діяльності [6]. Неодмінним елементом організованої злочинності, однією з основних її ознак є корупція, як визначає Л. В. Багрій-Шахматов [7].

Характеризуючи процес проникнення представників організованих злочинних груп до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, слід зазначити, що він переслідує такі цілі [7]:

— ухилення керівників і членів організованих злочинних угруповань від кримінальної відповідальності, у тому числі за допомогою депутатської недоторканності;

— нейтралізацію слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів, які здійснюються правоохоронними органами щодо організованих злочинних угруповань чи окремих їх членів;

— забезпечення “даху” для подальшої злочинної діяльності;

— забезпечення можливостей для нарощування свого капіталу, отримання інших незаконних переваг тощо.

Розглядаючи організовану злочинність та корупцію як соціальний феномен, форми реалізації девіантного поведіння і норми кримінального права, процес змін феноменальних проявів злочинності в сучасних умовах необхідно розглядати в трьох аспектах:

а) як передбачений наслідок законів діалектики в поступальному розвитку соціуму, коли позитивні наслідки техногенних, комунікативних та інформаційних факторів неминуче породжують, як інший бік свого впливу, негативні явища і процеси, у тому числі всі форми, що відхиляються від кримінального поведіння;

б) як послідовну зміну в правовому полі економічної, організованої, корупційної та інформаційної форми структурної організації суспільства, що реалізують себе адекватно мінливим базовим формам організації суспільства: культур, цивілізацій і суспільно-економічних відносин;

в) як реакцію певних соціальних груп на дію нових соціально-економічних, політичних та ідеологічних протиріч, що найбільш загострюються під впливом глобалізації [3].

За статистичними даними МВС України (форма 1-ОЗ), у 2008 році в Україні було виявлено (по закінчених розслідуваннях кримінальних справ) 4723 особи, які вчинили злочини у складі організованих злочинних угруповань. Із них у складі корумпованих організованих злочинних груп злочини вчинили лише 304 особи, тобто 5,5 % від загальної кількості. При цьому не всі з 5,5 % зазначених осіб є корумпованими представниками владних структур. Так, за даними МВС України, у складі корумпованої організованої злочинної групи вчинили злочини лише 107 (2,4 %) представників органів державної влади.

Давно не секрет, що на міжнародному рівні Україна має репутацію надзвичайно корумпованої країни. Підтвердженням цьому є незмінно низький її рейтинг за рівнем доброчесності, визначеним у результаті проведених упродовж останніх років авторитетних міжнародних досліджень. Так, “індекс сприйняття корупції” (дослідження “Транспаренсі Інтернешнел”) в Україні становив у 2004 р. — 2,2; 2003 р. — 2,3; 2002 р. — 2,4. Виходячи з методології цього дослідження, до країн з небезпечним рівнем поширеності корупції належать ті, де значення індексу менше 3,0 [8].

Питання про співвідношення корупції та організованої злочинності є важливим не лише з теоретичної точки зору, воно також має прикладний характер.

Про органічний зв'язок корупції та організованої злочинності свідчить також той факт, що найвпливовіші міжнародні організації, формулюючи рекомендації підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю, особливу увагу приділяють боротьбі з корупцією. Так, ООН одним зі стратегічних напрямів попередження організованої злочинності вважає дослідження проблем боротьби з корупцією. У прийнятих у 1990 р. VIII Конгресом ООН “Керівних принципах по попередженню організованої злочинності і боротьби з нею” зазначено, що “необхідною умовою розробки програм з попередження злочинності є дослідження проблем корупції, її причин, характеру, наслідків, взаємозв'язку з організованою злочинністю і заходів боротьби з нею” [4].

У доповіді Генерального секретаря ООН “Вплив організованої злочинної діяльності на суспільство загалом” на II сесії Комітету по попередженню злочинів і кримінальному правосуддю Економічної і соціальної ради ООН у квітні 1993 р. відзначалося, що корупція дер-

жавних посадових осіб завжди була одним із засобів, яким надавали перевагу організовані злочинні угруповання, і складовою частиною їх стратегії і тактики, яким віддавалась перевага перед застосуванням відкритого насильства. Гроші, які виплачуються у вигляді хабарів ватажкам організованої злочинності, є їх джерелом подальшого інвестування, накладними витратами, виправданими з точки зору “справи”, оскільки це значно збільшує шанси на успіх і ймовірну безкарність, знижує або зводить нанівець небезпеку розкриття злочину.

У Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року безпосередньо при визначенні поняття організованої злочинності вказується на те, що корупція є одним із трьох основних засобів (два інші — насильство і залякування), які дають можливість ватажкам організованої злочинності отримувати прибуток, контролювати території, зовнішні та внутрішні ринки, продовжувати свою злочинну діяльність і проникати в легальну економіку.

Досить точним слід визнати твердження про те, що звичайна злочинність наступає на суспільство, діючи проти його інститутів, у тому числі й держави, при цьому організована злочинність у наступі прагне спиратися на інститути держави і суспільства, використовувати їх у своїх цілях. Таке використання значною мірою здійснюється за допомогою встановлення і поширення корумпованих відносин [7].

Констатуючи тісний зв'язок корупції та організованої злочинності, на наш погляд, їх можна розглядати як одне ціле або навіть як обов'язковий структурний елемент один одного (переважно корупцію як елемент організованої злочинності). Корупцію, як і організовану злочинність, можна розглядати і як самостійні соціальні явища. Корупція — це лише один із засобів, які використовує організована злочинність. Слід погодитися з тим, що факти отримання посадовою особою навіть численних хабарів за вчинення конкретних дій з використанням свого посадового становища самі по собі не дають підстав розглядати їх як прояви організованої злочинної діяльності. Організована злочинна група чи організоване злочинне угруповання цілком можуть існувати і без корумпованих зв'язків. Інша справа, що відсутність таких зв'язків може суттєво ускладнити функціонування злочинних формувань і навіть унеможливити вчинення окремих злочинних діянь. Але це вже зовсім інший аспект, який свідчить про взаємний вплив, взаємозалежність цих явищ, їх переплетіння, про те, що вони живлять одне одного, сприяють взаєморозвитку. Наявність корумпованих зв'язків для організованих злочинних формувань і зв'язок корумпованого чиновника з такими формуваннями — це оптимальне рішення щодо досягнення злочинного результату і забезпечення існування та функціонування двох явищ, що розглядаються. Організована злочинність зацікавлена ство-

рити відповідні позиції у владних структурах для відстоювання в них своїх інтересів, забезпечення сприятливих умов для протиправної діяльності й уникнення відповідальності, а корупція, в свою чергу, зацікавлена в розширенні можливостей організованих злочинних угруповань (фінансових, організаційних тощо). Тому широке розповсюдження корупції неодмінно призводить до зростання організованої злочинності, а якісний і кількісний розвиток останньої неодмінно тягне за собою збільшення кількості корупційних проявів і підвищення небезпечності їх характеру.

З'ясування проблеми, що розглядається, дозволяє дійти висновку, що в сучасних умовах під впливом глобалізації відбувається подальший ріст кримінальної динаміки відносно традиційних форм злочинності (особливо корисливо-насильницької). У той же час спостерігається процес нового формування (зокрема економічна, особливо у фінансовій сфері, організована і корупційна злочинність доповнюється злочинами в сфері комунікацій, інформаційного, комп'ютерного, кіберпростору тощо), а, отже, і визначення стратегії і тактики протидії злочинності, подальшої розробки конкретних завдань з правової практики суспільства і держави, боротьби з негативними наслідками дій криміногенних детермінант.

Список використаних джерел

1. Катаев С. Трансформації сучасного українського суспільства : пост-модерністський аспект / С. Катаев // Людина і політика. — 1999. — № 3. — С. 20—24.
2. Дорошенко А. Організована злочинність як фактор політичного процесу / А. Дорошенко // Віче. — 2000. — № 10. — С. 19—21.
3. Биленчук П. Транснациональная преступность : состояние и трансформация : [учеб. пособие] / Биленчук П., Еркенов С., Кофанов А. — К. : Атика, 1999. — 195 с.
4. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію // [упоряд. М. І. Камлик, С. В. Невмержицький, Л. М. Доля та ін.] ; за ред. Б. В. Романюка та М. І. Камлика. — К. : Школяр, 1999. — 480 с.
5. Аркуша Л. Коррупция — элемент организованной преступной деятельности / Л. Аркуша // Юрид. весник. — 2000. — № 2. — С. 118—121.
6. Кальман О. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки / О. Кальман // Вісник Акад. прав. наук. — 1997. — № 4. — С. 188—190.
7. Багрий-Шахматов Л. В. Організована злочинність і корупція / Л. В. Багрий-Шахматов // Вісник Одес. ін-ту внутр. справ. — 1999. — № 2. — С. 3 ; Багрий-Шахматов Л. В. Соотношение коррупции, рэкеты и организованной преступности / Л. В. Багрий-Шахматов // Юрид. освіта і правова держава : зб. наук. праць. — О., 1997. — С. 196—206.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

8. Transparency International releases first TI Global Corruption Barometer survey, developed with Gallup International's. Press Realise. — Berlin, 2003. — 3 July.

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся повышения эффективности правового обеспечения общества относительно противостояния организованной преступности и коррупции.

The article deals with the questions concerning the increase of effectiveness of the legal provision of the society concerning the confrontation the organized crime and corruption.

Стаття надійшла до редакції журналу 9 листопада 2009 року.